

RAZISKOVANJE

ZGODOVINSKE DEŽELE NA DANAŠNJEM OZEMLJU SLOVENIJE

Matej Gabrovec in Drago Perko

UDK: 911.6(497.4):353(436-89)

COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Zgodovinske dežele na današnjem ozemlju Slovenije

Članek predstavlja zemljevid nekdanjih avstrijskih dežel na območju današnje Slovenije, ki so v zavesti povprečnega Slovenca bolj žive kot pokrajine geografskih regionalizacij.

ABSTRACT

Historical provinces in the present territory of Slovenia

The article represents the map of the former Austrian provinces in the present territory of Slovenia, which are more vivid in consciousness of average Slovene than regions, achieved by geographic regionalizations.

AVTORJA

Matej Gabrovec

Naziv: dr., mag., univerzitetni diplomirani geograf in etnolog, znanstveni sodelavec
Naslov: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gospodska 13, 1000 Ljubljana, Slovenija
Faks: +386 (0)61 125 77 93
Telefon: +386 (0)61 125 60 68
E-pismo: matej@zrc-sazu.si

Drago Perko

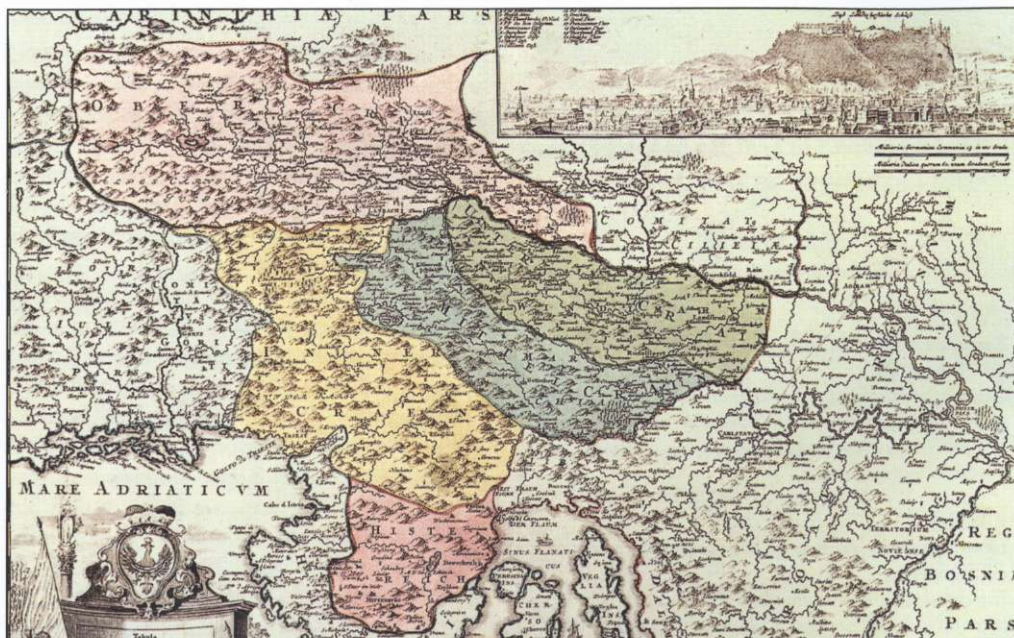
Naziv: dr., mag., univerzitetni diplomirani geograf in sociolog, višji znanstveni sodelavec
Naslov: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gospodska 13, 1000 Ljubljana, Slovenija
Faks: +386 (0)61 125 77 93
Telefon: +386 (0)61 125 60 68
E-pismo: drago@zrc-sazu.si

Po osamosvojitvi naše države se je med geografi raziskovalci zelo povečalo zanimanje za regionalizacijo Slovenije. Delitev Slovenije na pokrajine je zelo pomembna tudi za šolske geografe, saj je regionalizacija del osnovnošolskega, srednješolskega in visokošolskega izobraževanja. Žal (ali pa na srečo) med raziskovalci in učitelji ni enotnih pogledov na število in meje slovenskih pokrajin.

V zadnjih letih je bilo največ pogovorov o številu makroregij. Najbolj kakovostna in utemeljena razprava je potekala v okviru Komisije za znanstveno delo Zveze geografskih društev Slovenije, kjer so svoje poglede predstavili nekateri avtorji regionalizacij in drugi raziskovalci ter učitelji z vseh stopenj izobraževanja. Edini sklep razprave je bil, naj bi Slovenija ne imela več kot 5 makroregij in ne manj kot 4 makroregije.

Zanimivo je, da je med ljudmi najbolj zakoreninjena delitev Slovenije na dežele, čeprav dežele niso pokrajine v geografskem pomenu, ampak le ostanek administrativne delitve Avstro-Ogrske. Od takratne delitve cesarstva je minilo že skoraj sto let, ponekod pa na nekdanje deželne meje še vedno opozarjajo stari mejni kamni. Prav zato so na omenjenem sestanku Znanstvene komisije nekateri učitelji predlagali, da bi v učne načrte dodali delitev Slovenije na nekdanje dežele ali pa da bi ta delitev celo zamenjala naravnogeografsko regionalizacijo. Večina udeležencev se ni strinjala z opustitvijo naravnogeografske regionalizacije Slovenije v učnih načrtih, menila pa je, da bi bilo v učbenike smiselno uvrstiti zemljevid nekdanjih dežel, čeprav morda bolj spada v zgodovinske učbenike kot geografske.

Leta 1998 smo na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU pripravili zemljevid Avstrijske dežele leta 1914, ki prikazuje upravno razdelitev na ozemlju današnje Slovenije, kakršna je bila v začetku stoletja pred 1. svetovno vojno (3). Ogrski del cesarstva, kamor sta spadala Prekmurje in sedanja občina Razkrižje v Medmurju, je obsegal le 5 % ozemlja. Preostalo ozemlje: dežele Stajerska, Koroška, Kranjska, Goriška in Istra ter mesto Trst, je pripadalo avstrijskemu delu. Meja med Prekmur-

Slika 1: Pomajšani izsek Zemljevida Vojvodine Kranjske s Slovensko marko in Istro (Johann Baptista Homann, 1716–1724), ki prikazuje delitev Kranjske na Gorenjsko, Notranjsko, Sredinsko in Dolenjsko.

Slika 2: Pomajšani izsek Horografskega zemljevida Vojvodine Kranjske (Janez Dizma Florjančič, 1744), ki prikazuje območje Ljubljane, kjer se stikale Gorenjska, Notranjska, Sredinska in Dolenjska.

Slika 3: Pomanjšani izsek jožefinskega zemljevida (6), ki prikazuje območje vzhodno od Rabeljskega jezera blizu meje med nekdanjimi deželami Koroško, Kranjsko in Goriško.

jem in Štajersko ter Kranjsko in Štajersko je bila dokaj naravna, saj je potekala po rekah (Mura in Sava) in razvodnicah, podobno tudi meja med Kranjsko in zgornjim delom Goriške, za preostale deželne meje pa je to veljalo le na posameznih odsekih (2). Meje nekdanjih dežel še vedno potekajo večinoma po mejah današnjih katastrskih občin, ker so se te v zadnjem stoletju zelo malo spremenile.

Na zemljevidu so znotraj Kranjske označene meje med njenimi sestavnimi deli, Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko, čeprav ta delitev, ki je med ljudmi zelo živa, nima nikakršne zveze z upravo razdelitvijo Kranjske na začetku 20. stoletja, ko se je delila na 11 okrajnih glavarstev in mesto Ljubljana. Pri določitvi meja znotraj Kranjske smo se oprli predvsem na Valvasorjeve zemljevide (8), meje med župnijami (4) in meje med avstrijskimi občinami z začetka stoletja (7).

Slika 4: Mejni kamen med nekdanjima deželama Kranjsko in Štajersko pod Trojanami v Zajasovniku ob Bolski (foto: Jerneja Fridl).

Zanimivo pa je, da se Kranjska na nekaterih starejših zemljevidih deli na štiri dele. Na začetku 18. stoletja je nürnberški geograf in založnik Johann Baptista Homann (5) na podlagi podatkov Janeza Vajkarda Valvasorja pripravil Zemljevid Vojvodine Kranjske s Slovensko marko in Istro (Tabula Ducatus Carnioliae, Windorum Marchiae et Histriae), kjer je Kranjska (Crain) razdeljena na Gorenjsko (Ober Crain), Notranjsko (Inner Crain, na zemljevidu pomotoma piše Craen), Sredinsko (Mittel Crain) in Dolenjsko (Unter Crain). Tudi Janez Dizma Florjančič plemeniti Grienfeld (Joannes Disma Floriantschitsch de Grienfeld) je na Horografskem zemljevidu Vojvodine Kranjske (Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica), ki je na 12 listih v približnem merilu 1 : 100.000 izšel leta 1744 (1), razdelil Kranjsko (Carniolia) na: Gorenjsko (Carniolia Superior), Notranjsko (Carniolia Interior), Sredinsko (Carniolia Media)

Preglednica 1: Nekateri podatki za tiste dele nekdanjih avstro-ogrskih dežel in enot, ki so ležali na ozemlju današnje Slovenije.

Ime dežele	Površina		Število prebivalcev		Delež prebivalstva (%)		Gostota prebivalstva (število ljudi na km ²)		Rast med letoma 1869 in 1991
	(km ²)	(%)	leto 1869	leto 1991	leto 1869	leto 1991	leto 1869	leto 1991	(%)
Prekmurje	962	4,7	66.094	91.709	5,9	4,7	69	95	38,8
Štajerska	6044	29,8	412.682	717.549	36,6	36,5	68	119	73,9
Koroška	431	2,1	16.625	33.778	1,5	1,7	39	78	103,2
Kranjska	9904	48,9	462.928	923.126	41,0	47,0	47	93	99,4
Gorenjska	3123	15,4	173.281	573.184	15,4	29,2	55	184	230,8
Dolenjska	4376	21,6	201.246	236.994	17,8	12,1	46	54	17,8
Notranjska	2405	11,9	88.401	112.948	7,8	5,7	37	47	27,8
Goriška	2190	10,8	115.848	115.888	10,3	5,9	53	53	0,0
Istra	728	3,6	53.491	83.803	4,7	4,2	74	115	56,7
Trst	14	0,1	74	133	0,0	0,0	5	9	79,7
Skupaj	20273	100,0	1.127.742	1.965.986	100,0	0,0	5	9	79,7

in Dolenjsko (Carniola Inferior). V grobem je Dolenjska ležala med Savo na severu, severnim vznožjem Gorjancev na jugovzhodu, Krko na jugu ter Iško in Ljubljano na severozahodu, Sredinska južno od Dolenjske do Kolpe na jugovzhodu in južno, Snežnika in Javornikov na jugozahodu ter Ljubljane in Iške na severozahodu, Notranjska vzhodno od Sredinske do Idrije in Gradašnice na severu, Gorenjska pa severno od Idrije, Gradašnice, Ljubljane in Save. Sredinska, najmanj poznana od vseh štirih, je tako po Florjančiču obsegala predvsem Ljubljansko barje med Ljubljano in Iško, vzhodni del Javornikov, Notranjsko in Kočevsko-Ribniško podolje ter Krmsko višavje, Bloke in druge planote med podoljema, zahodno Suho krajino, Kočevski rog, Belo krajino in Gorjance.

Ob popisu prebivalstva leta 1869 je največ prebivalcev, skoraj pol milijona, živelo v kranjskem delu današnje Slovenije, nato pa v štajerskem delu, dobrih 400.000. Najgosteje je bil poseljen istrski del s 74 ljudmi na km², najredkeje pa koroški del s 39 ljudmi na km². Če bi bile meje enake še danes, bi bil leta 1991 najgosteje poseljen štajerski del s 119 ljudmi na km², najredkeje pa goriški del s 53 ljudmi na km² (2).

Edina dežela, ki je v celoti ležala na slovenskem etničnem ozemlju, je bila Kranjska. Obsegala je skoraj točno polovico današnje Slo-

venije. Zato se izraz Kranjci včasih uporablja kot drugo ime za Slovence. Zdaj je del nekdanje Kranjske zunaj Slovenije, na ozemlju Italije namreč leži nekdanja kranjska občina Fužine (Bela Peč) pri Trbižu.

1. Florianschitsch de Grienfeld, J. D. 1744: *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica. Labaci.* (Faksimile izvirnika v zbirki *Monumenta Slovenica, Ljubljana, 1995.*)
2. Gabrovec, M., Perko, D. 1998: *Zgodovinske dežele Slovenije. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.*
3. Gabrovec, M., Rajšp, V. 1998: *Avstrijske dežele leta 1994 (zemljevid v merilu 1 : 750.000). Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.*
4. Lešnik, R. 1990: *Karta upravna razdelitve katoliške cerkve v merilu 1 : 500.000. Ljubljana.*
5. Mihevc, B. 1998: *Slovenija na starejših zemljevidih. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.*
6. Rajšp, V., Trpin, D. 1997: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, 3. del. Ljubljana.*
7. *Spezialortrepertorium der Österreichischen Länder. IV.–VII. Wien, 1917–19.*
8. Valvasor J. W. 1689: *Die Ehre des Herzogtums Krain. Laibach, Nürnberg.* (Faksimile izvirnika, Rudolfswert, 1877–79.)